

Protislovja Sarajeva

BARTULOVIĆ, Alenka (2013):
Nismo vaši!: Antinacionalizem
v povojnem Sarajevu. Ljubljana:
Znanstvena založba Filozofske fakultete,
(zbirka Zupaničeva knjižnica).

V zadnjih desetletjih opazamo porast raziskovanja nacionalizma kot fenomena, ki še zlasti med krizo zaseda zelo pomembno mesto pri družbenih, gospodarskih, političnih strukturah, le-to pa se neizogibno odraža v posameznikovem vsakdanjiku. Da je tako, seveda ni naključje, saj je nacionalizem opora namišljene nacionalne skupnosti, predstavlja se kot samoumevna, prirojena ideologija. Toda treba je obrniti medaljo in proučevati drugo plat – kaj se zgodi, ko se posameznik zoperstavi nacionalizmu?

Prav to je vprašanje monografije »*Nismo vaši!*« (Ljubljanske antropologinje Alenke Bartulović, ki na primeru Sarajeva skuša konsolidirati pojav antinacionalizma kot pomembnega dejavnika vsakdanjega življenja *Sarajlij*. BiH (in na splošno Balkan) je specifičen primer, ki na Zahodu že od 19. stoletja zbuja obenem fascinacijo in zgražanje, saj je »označen kot območje totalitarnih režimov in kolektivistične logike, ki ne dopušča odstopanja in nasprotovanja hegemonskim ideološkim težnjam« (ibid: 160). S svojim, kot pravi avtorica, konstruktivistično-instrumentalističnim pristopom skuša poudariti, da so narodi namišljeni – kulturni in ideološki konstrukti (ibid: 33), in s tem zanika enostranske identifikacijske procese, saj kot antropologinja skuša razumeti zgodovinsko in kulturno kompleksnost Bosne in Hercegovine. Zahodna akademska tradicija pa nasprotno že od 19. stoletja gleda

na Balkan kot na eksperiment: označuje ga kot produkt starodavnih sovraštev; nenehnih vojn; kot divjino; ozemlje barbarov.

Bartulovićeva poskusi na primeru BiH in Sarajeva ubrati drugačno pot. Antinacionalistični Sarajevčani so skozi svojo pripoved skušali artikulirati »svojo resnico«, ki je bila v marsičem drugačna od tiste, ki jo predstavljajo nacionalne elite (ibid: 224). Terensko delo in nešteti pogovori nam podajo grenak priokus tegob in vseh težav, ki prevevajo vse družbene pore. Primer Sarajeva je (bil) tako poseben, a obenem tudi zrcalna podoba tistega, kar se (je) dogaja(lo) po celem območju BiH. Bartulovićeva poskuša z razumevanjem diskurzivnih praks in z »zavračanjem ideoloških postavk nacionalizma, ki narekuje slavljenje kohezije, enotnost in homogenost 'zamišljene skupnosti'« (ibid: 13), staviti na »moč delovanja posameznika«, torej moč prebivalca Sarajeva. Prav zadnja predpostavka je odgovor obstoječim dominantnim diskurzom: »Dominacija in upor se tesno prepletata, saj ne moreta eksistirati ločeno. Razumevanje nacionalne dominacije in moči nacionalne ideologije v preteklosti in sodobnosti BiH pa je izhodišče za razumevanje kontradiskurzov.« (ibid: 14)

Na akademski ravni obstaja veliko razprav, ki se ukvarjajo z institucionalnim vidikom (pristop *top-down*), toda Bartulovićeva v svoji študiji proučuje nasprotni vidik, in sicer pristop *bottom-up*, ter se posveti uporniškim, a marginaliziranim antinacionalistom. Vendar je v samem besedilu zaznati posplošene naracije, predvsem glede upora. Sicer v tekstu opisuje kritičnost aktivistov do tistih, ki »samo sedijo doma in tarnajo«, vsekakor pa sama ni kritična do njih, saj ti s tem pasivno podpirajo nacionalizem. Lahko se tudi vprašamo, ali ni to splošen vzorec, ki ga zaznamo tudi drugod. Obstaja kritična manjšina, medtem ko je kritična množica, torej večina, vključena v status quo. Ali je smiselno enačiti (pasivni) antinacionalistični diskurz z uporom? S tem vprašanjem se ustavimo tudi pri »obračunavanju z nacionalnim ključem« (ibid: 374–379), ko se nekateri, sicer antinacionalisti deklarirajo

po nacionalnem ključu, da bi se tako dokopali do položajev v službah. Res je, da izkoriščajo sistem, ampak ali je to uporniška strategija?

Sarajevčani imajo sami sebe za prijazne prebivalce, ki podpirajo multikulturalnost, solidarnost med narodi in obenem zavračajo nacionalizem. Skratka, bili naj bi pravi zgled državljana BiH. Vendar pa avtorica zaznava skrb zbujajoč problem med njimi, ko opazuje konflikt med t. i. »avtohtonimi« in »polruralnimi Drugimi« prebivalci (ibid: 277–322). Avtohtoni Sarajevčan je rojen *Sarajlija*, je del urbanega miljeja, ki se upira nacionalizmu sam po sebi, medtem ko je polruralni Drugi, prišlek, neciviliziran, barbarski, nacionalističen, skratka ne spada v *rajo*. Dejstvo je, da je treba posledice za takšen diskurz iskati v brutalni vojni, posledico skrajnega nacionalizma, v kateri je Sarajevo pretrpelo velikanske človeške izgube in materialno škodo, zdaj pa je večina sumničava do *diaspore*, ki je odšla iz mesta in države. V mesto so se po vojni preselili ljudje, ki, kot trdijo nekateri Sarajevčani, ne spadajo v njihov okoliš. Na tem mestu velja omeniti tudi nestrinjanje Sarajevčanov z islamskimi novogradnjami, predvsem mošejami. Večina je kritičnih do poskusa povojne islamiacije, ki se ne sklada s percepcijo Sarajeva kot multikulturalnega mesta (ibid: 250–261). Tako Bartulovičeva opazuje, da se Sarajevčani spopadajo z notranjim revoltom, kar ga sicer zelo dobro opisuje in povzame, a ostane nam manko poimenovanja teh pojavov. Sama sicer ohranja distanco do tega, kar bi lahko poimenovali kot tipičen primer notranjega parafasizma, če ne celo metarasizma glede na to, da je večina *prišlekov* iz pokrajine Sandžak v Srbiji. To je sicer proces, ki ga lahko primerjamo z razmerami v Italiji in Španiji, ki sta razdeljeni na bogati Sever in revni Jug oziroma na bogati center in revno periferijo (Jug), tako da tudi znotraj teh držav opazamo čedalje globlji prepad, katerega vzrok so gospodarske, družbene in politične razlike. Ironično, prav to je bil eden od povodov za razpad Jugoslavije, države, ki jo Sarajevčani (z nostalgijo) obžalujejo (ibid: 209–213, 219).

Sarajevo je specifičen primer, zato bi bilo zanimivo vedeti, kako se antinacionalizem odraža še v drugih mestih v BiH. Ali ni imelo samo Sarajevo za časa vojne v 90. veliko več medijske pozornosti in humanitarne pomoči? Poleg tega ima še vedno (kot glavno mesto) pomembno vlogo pri gradnji politične skupnosti v BiH. Drugi vidik, ki bi ga morali proučevati – s kritično distanco –, je primer delitve znotraj antinacionalističnega diskurza: odnos do »polruralnega Drugega« se v ničemer ne razlikuje od odnosa nacionalistov do drugih narodov.

Antinacionalizem sovпада z (ne)zaupanjem v politične institucije, kot so država, parlament, politične stranke ipd. To lahko potrdimo tudi na primeru Sarajevčanov. Bartulovičeva je pokazala – in to kažejo tudi druge raziskave –, da večina nasprotuje zdajšnjemu položaju v BiH: mreži etnonacionalističnih, religijskih in oligarhičnih posameznikov in skupin, ki vladajo družbi. Kljub temu se vzorec reakcije ponavlja: civilna družba se čedalje bolj upira. Ne želi si mednarodnega diktata, ne želi si političnega sistema, ki temelji na zgrešenem Daytonskem sporazumu, želi si političnih strank, ki ne bi temeljile na etnični in religijski podlagi, na korupciji, nepotizmu itd. Prav to se odraža skozi protestne manifestacije, že vse od leta 2008. Ali torej lahko opredelimo uporniške prakse bolj kot antisistemske, antinacionalizem pa razumemo kot del tega?

Delo Alenke Bartulović je pomemben prispevek k balkanskim študijam, predvsem zato, ker v slovenskem prostoru raziskovanje Balkana še vedno velja za tabu. Ne zavedamo se, da naša zgodba ni bila samo Jugoslavija, temveč je veliko bolj kompleksna, kot se zdi na prvi pogled, in primer BiH nam govori, kako skrajno razdiralno moč ima nacionalizem. Knjiga zelo dobro opisuje uporniške prakse, bodisi posameznikov bodisi gibanja (Dosta!). Žal je bila v obliki doktorske disertacije napisana že leta 2010, zato ne omogoča vpogleda v dogodke, ki so se zvrstili med letoma 2010 in 2013. Zanimivo bi bilo v tej luči obravnavati najbolj množične proteste v samostojni BiH, junija 2013, prav v Sarajevu. Povod

zanje je bila več kot očitna korupcija pri uveljavljanju zakona o enotni matični številki (JMBG). Protesti so nato prerasli v vsesplošen protest proti sistemu, političnim strankam, korupciji itd. Kar je najpomembnejše in se je še enkrat izkazalo, je, da ima protinacionalizem v Sarajevu še vedno močan vpliv, saj so protestom prisostvovali Sarajevčani vseh narodnosti.

Delo ne poda nikakršnih konkretnih rešitev za nastali položaj – to prepušča bralcu in nadaljnjim študijam, vendar je njegov glavni prispevek drugje: pripoveduje nam, da v sarajevskem okolju ne obstajajo zgolj nacionalistični diskurzi, temveč tudi njim antipodni, uporniški in alternativni. Prav zadnji omogočijo posamezniku, da se poistoveti z BiH kot enotno državo – nekateri se imajo za Bosance (ibid: 323–374), ne glede na narodno ali religijsko pripadnost. Lahko se obrnemo na Hoara (2007), ki v knjigi *The History of Bosnia: From the Middle Ages to the Present Day* (London: Saqi) zapiše, da Bosanci nikoli niso sestavljali enega naroda, niti niso nikoli v celoti sestavljali treh posamičnih narodov: to je paradoks, ki nam pomaga razložiti številna druga protislovja bosanske zgodovine. Sarajevo je dober primer te prakse in čeprav nekateri menijo, da mesto »umira« (Bartulović, 2013: 271), – če ni celo že umrlo –, pa vseeno lahko to trditev zavrnemo. Monografija »*Nismo vaši!*« potrjuje, da mesto še živi in diha in da v njem obstajajo alternativni uporniški diskurzi, vendar le, če ti preidejo od besed v dejanja.